

Az elmaradhatlan kongresszusi határozatok közt (óhajtásképen) kimondatott, hogy a már meglevő bizottság a néphagyományok irodalmának könyvészetét haladéktalanul tegye közzé. Kimondatott továbbá, hogy a külföldi folkloristák hazájuk folklorisztikai irodalmát francia, angol, vagy német nyelven ismertessék. Kimondatott, hogy a közoktatásügyi miniszteriumok hivatalos levelezése révén a vidéki tudományos testületeket és a miniszteriumtól függő személyiségeket fel kell szólítani a néphagyományok gyűjtésére és beküldésére. Végül határozatba ment, hogy a néphagyományi kongresszus a vallástörténetivel kapcsolatban minden negyedik évben összeül.

Dr. Sebestyén Gyula.

NÉPFAJOK ÉS NÉPEK A XIX. SZÁZADBAN.

(Ötödik közlemény).

4. Délszláv.

Az egyes délszláv népeket, a szerbeket, horvátokat, bosnyákokat és szlovénokat vagy vendeket nem annyira a nyelvi, mint inkább a vallási különbség, meg a történelmi fejlődés választja el egymástól s ezen utolsó szempontból még a montenegróiak és dalmaták, úgyszintén a magyarországi sokacok és bunyevácok is külön népnek vehetők fel. Az utolsó 70 év alatt jelentékenyen közeledtek ugyan egymáshoz, de mégsem annyira, hogy a csaknem egynyelvű szerb és horvát közös írásmódban és azonos irodalmi nyelvben egyeztetett volna meg. A görög vallású szerb, a katolikus horvát s a mohamedán bosnyák, tehát az egynyelvűség mellett is külön népnek maradt, míg a szlovénokat a horvátoktól inkább a dialektusi eltérés különbözteti meg.

Legnagyobb köztük a szerb nép, melyhez tartoznak a montenegróiak, meg a görögkeleti dalmaták és bosnyákok is.

A szerbek Dusán cár idejében, a XIV. század dereka felé voltak hatalmuk tetőpontján. Dusán utolsó hadjárata alkalmával 80 ezernyi hadsereget vezetett a görög császár ellen, a szerb államnak tehát ezen időben valami 1 $\frac{1}{2}$ millió lakosa volt. A rigómezei ütközet után (1389) félszázad alatt a törökök kezébe került Szerbia s ettől fogva a szerbek állandóan Magyarország felé terjeszkedtek, több ízben nagyobb csapatok vándoroltak be s általában a szerb elem súlypontja egész a XIX. század kezdetéig Magyarország területén volt. A szerb fejedelemség felállításával változott meg ez a

helyzet, a mikor a szerbség ismét Szerbiában kezdett tömörülni, melynek lakossága száz év alatt fél millióról az 1878-ban nyert új terület népével (507 ezer) együtt $2\frac{1}{2}$ millióra növekedett. A gyarapodást a következő adatok mutatják:

1834: 678,192	1859: 1.078,281	1883: 1.865,683
1841: 828,895	1866: 1.216,348	1890: 2.162,759
1846: 915,080	1876: 1.366,923	1898: 2.384,205
1850: 956,893	1878: 1.860,824	1901: 2.535,066

Ebből más nemzetiségű (oláh, bolgár, cigány, zsidó, albán, török, német, magyar) 330—340 ezer, a szerbek száma tehát 2.200,000.

Montenegró lakossága a XIX. század elején 60 ezer volt, az 1876/77-iki török háborúban területe több, mint kétszeresen megnövekedett, hol jelenleg 230 ezer ember él, a kik 8—10 ezer albán és török kivételével szerbek. Montenegró területén a lefolyt század alatt a lakosság legfőlebb 70%-kal növekedett.

Bosznia népének növekedése:

1800: 560,000	1879: 1.183,652	1899: 1.591,036
1860: 1 millió	1885: 1.336,091	1901: 1.670,000

Ebből a XIX. század elején Schaffarik után 350 ezer vehető fel a szerbekre, 30 ezer a horvátokra s mintegy 130 ezer a mohamedán vallású bosnyákokra. 1895-ben 35% volt mohamedán, 43% görögkeleti, 21·3% katolikus, vagyis a közel 100 ezer katonaságon és osztrák meg magyar alattvalón kívül van jelenleg 720 ezer görögkeleti (szerb), 580 ezer mohamedán (bosnyák) és a katolikusokból leszámítva az osztrákokat, cseheket, magyarokat és tótokat, mintegy 270 ezer horvát.

A három egykori török tartományban tehát ide számítva a 250 ezer novibazári, ószerbiai (Prizrend, Prisztina, Djakova) és macedoniai részint görögkeleti, részint mohamedán szerbet is, van jelenleg 3.350,000 szerb, 620 ezer bosnyák és 270 ezer horvát, összesen tehát 4.240,000 balkáni délszláv. A XIX. század elején pedig Schaffarik adatai szerint volt 800 ezer szerb, 350,000 boszniai, 80 ezer dalmata, 60 ezer montenegrói, 30 ezer horvát, ezenkívül valami 240 ezer mohamedán, összesen közel $1\frac{1}{2}$ millió, vagyis a szaporodás körülbelül 185%.

Jóval kisebb volt a magyar birodalom területén lakó délszlávok szaporodása, a kik közt a *horvátok* és *szlavyonok* képezik az ősi délszláv elemet, míg a szerbek a török elől menekültek hazánkba a XV. századtól kezdve lehet mondani a XVIII. század végéig s megszállták Dél-Magyarországot s

a Duna mellékét egész Budáig és Szent-Endréig. A délszlávok ezen Magyarország felé irányuló négyszázados áramlata a szerb fejedelemség megalapításával végződött. A XIX. században már inkább a Balkánon tömörültek, Magyarország területén pedig körülbelül a harmincas évek óta észlelhető, hogy lassankint lejjebb tolódik a délszláv nyelvhatár. Előbb a Temesközben, Bácskában és Baranyában szorította vissza a sváb s nyomában a magyar, az utolsó évtizedek alatt pedig már a drávántúli részekbe is átesapott ez az áramlat. A délszlávok életében beállt ezen változást már az is mutatja, hogy míg 1840-ben Fényes Elek szerint 16·65, az 1850-iki népszámlálás szerint 16·38⁰/₀ volt a magyar birodalomban az arányszámuk, 1880- s 1890-ben már csak 15·04, illetőleg 15·05⁰/₀. De kitűnik ez a horvát részek szaporodási viszonyaiból is. 1787-ben Horvátország és Szlavonia lakossága volt 524,649, 1825-ben pedig 962,966, vagyis nem egészen 40 év alatt a szaporodás 84⁰/₀. A határörvidék lakossága pedig 1805-ben volt 727,189, 1822-ben 863,667, 1825-ben 907,453, a 20 évi szaporodás tehát 24·8⁰/₀. Ebből 683,124 lélek esik a horvát-szlavon, 224,329 a magyar határörvidékre, vagyis Horvátország mai területének lakossága Fiumével együtt :

1787 : 1 millió	1850 : 1.637,176	1880 : 1.913,480
1825 : 1.646,090	1857 : 1.701,330	1890 : 2.215,904
1840 : 1.577,931	1869 : 1.856,082	1901 : 2.435,385

Az 1787—1825 közti gyors szaporodásra tehát stagnálás következett. Az utolsó három évtized alatti nagyobb növekedés pedig összeesik a nagyobb arányokban megindult bevándorlással. Így pl. a magyarok száma 1840-ben még csak 5,161, 1857-ben 5,732 volt, 1869-ben már 15 ezer, 1880-ban 41,800, 1890-ben pedig 69,856.

Összehasonlítva a délszlávok és más nemzetiségűek egymásközti arányát, a következő eredményt kapjuk :

	1840	1880	1890
Délszláv	1.542,214 — 97 ⁰ / ₀	1.742,638 — 91 ⁰ / ₀	1.949,280 — 88 ⁰ / ₀
Egyéb	35,717 — 3 „	170,842 — 9 „	266,624 — 12 „

Ma pedig van körülbelül 360—370 ezer magyar, német, tót, olasz stb., vagyis 15⁰/₀ idegen nemzetiségű, míg a délszlávokra legfőlebb 2 millió 70 ezer lelket vehetünk fel. A délszlávok közül mintegy 70⁰/₀ esik a horvátokra és szlavonokra ; Fényes Elek 1840-ben 777,800 horvátot és 287 ezer 747 sokacot (szlavont) vett föl. 1890-ben volt 1.363,354 horvát. A szerbek száma 1840-ben volt 476,667, 1890-ben 562,159. A vendek száma az 1890-iki népszámlálás szerint 23,767. A két főnép így oszlott meg :

	horvát	szerb		horvát	szerb
Varasd	96·46 ⁰ / ₀	0·84 ⁰ / ₀	Pozsega	56·43 ⁰ / ₀	26·29 ⁰ / ₀
Belovár-Kőrös	74·82 „	15·70 „	Lika-Krbava	48·72 „	51·13 „
Zágráb	73 „	22·46 „	Verőce	47·49 „	18·37 „
Modrus-Fiume	66·15 „	32·39 „	Szerém	26·87 „	44·88 „

A magyarországi délszlávok $\frac{2}{3}$ -da szerb, sokac és bunyevác, $\frac{1}{3}$ -da horvát és vend. A szerbek legsűrűbben laknak Torontálban ($31\cdot5^0/0$), hol még a negyvenes években többségben voltak s aztán Bács megyében ($27\cdot5^0/0$), hol szintén leszorultak az első helyről; — Temesben $14\cdot45$, Baranyában 5 , Csanádban $2\cdot95$, Krassó-Szörényben $2\cdot91^0/0$ az arányszámuk, vannak még Pest-, Arad- és Tolnamegyében; összes számuk 1890-ben $495,105$ volt, ebből a sokacok és bunyevácok, vagyis katolikus szerbek száma Bács-megyében $65\cdot801$, Pestmegyében $5,634$, Baranyában $2,857$, Fejérben $1,260$, vagyis összesen $75,552$. A horvátok (1890: $183,642$) legsűrűbben laknak Zalaiban a Muraközben ($19\cdot7^0/0$), aztán Sopronban $11\cdot6$, Mosonyban $9\cdot9$, Baranyában $6\cdot25$, Vas megyében $4\cdot6$, Somogyban $3\cdot3^0/0$, vannak még kevesen Pozsonymegyében is. A vendek (1840: $40,864$, 1890: $70,912$) Zala- és Vas megye nyugoti szélén laknak.

A magyarországi délszlávok összes száma 1840-ben volt $628,557$, 1880-ban $695,256$, 1890-ben $749,659$. Jelenleg pedig van 440 ezer szerb, 194 ezer horvát, 80 ezer sokac és bunyevác, 76 ezer vend, összesen 790 ezer. 1720-ban még csak $108,727$, illetőleg a marosi határőrökkel és temesközi szerbekkel együtt mintegy 130 ezer lélekből állt a számuk. A Temesközben aztán a XVIII. század folyamán elég gyorsan szaporodtak; Grisellini szerint Clary kormányzó idejében (1767—74) már $78,780$ -ra emelkedett számuk, 1840-ben volt $214,152$, 1890-ben pedig $270,819$; összehasonlítva a dél-magyarországi délszlávok növekedését a többivel, ezt tapasztaljuk:

	1720	1840	1890
Dél-Magyarországban	20—22 ezer	214,152	270,819 délszláv.
Magyarország többi részében	108,727	414,405	478,840 „

Az egész magyar birodalomban pedig volt a XIX. század elején $1\frac{1}{2}$ millió délszláv és pedig Schaffarik szerint 700 ezer horvát (ide számítva a 60 — 70 ezer isztriai is), 500 ezer szlapon, 350 ezer szerb és 50 ezer vend. Fényes Elek 1840-ben $2,188,006$ lélekre tette számukat, ebből $886,079$ horvát, $828,365$ rác, $429,868$ szlapon és sokac, $40,864$ vend, $2,830$ montenegrói. Az 1850-iki népszámlálás szerint volt $1,180,308$ horvát és szlapon $979,952$ szerb és sokac, $44,862$ vend, összesen $2,205,122$. Konek 1869-ben $2,380,985$ -re tette a szerbek és horvátok számát. 1880-ban volt $2,352,339$

szerb-horvát és 85,551 vend; 1890-ben 1,554,000 horvát, 1,057,264 szerb, 96,497 vend, összesen 2,707,761. Jelenleg pedig körülbelül 1,650,000 horvát, 1,030,000 szerb, 80 ezer sokac és bunyevác, 100 ezer vend, vagyis összesen 2,860,000 délszláv vehető fel.

Ausztria délszlávjai a *dalmaták*, meg a *szlovénok* vagy *vendek*.

Dalmácia lakossága a velencei uralom idejében, 1786 előtt, az albán részekkel együtt volt 380,000, ezenkívül a ragusai köztársaság területén lakott 56 ezer lélek. Még a XVIII. században igen erős volt az olasz elem, a velencei köztársaság bukásával azonban az olasz elem kezdett visszahúzódni, a lakosság száma annyira megfogyott, hogy a XIX. század elején nem volt több 300—320 ezernél. A XIX. század folyamán ismét megnőtt, nevezetesen:

1825 : 315,000	1869 : 454,616	1890 : 522,028
1857 : 404,499	1880 : 476,164	1901 : 591,597

Az elszlávosodás gyors léptekkel halad előre. A XVIII. században az olaszok száma 100 ezer körül volt, 1857-ben már csak 45 ezer, 1890-ben pedig leolvadt 16 ezerre. Ma a lakosság 96⁰/₀-ka délszláv és pedig 470 ezer horvát (dalmata), 96 ezer szerb (morlak).

Dalmácián kívül Isztriában van még 160 ezer horvát. Arányszámuk az utolsó félszázad alatt csökkent, 1846-ban volt 24·63⁰/₀, 1890-ben 21·4⁰/₀.

A vendek vagy szlovénok Krajnában (94⁰/₀), Stíriában (32·1⁰/₀), Isztriában (31·4) s Karintiában (28·4⁰/₀) laknak. A XIX. század elején Schaffarik szerint a stíriaiak száma (300 ezer, 1890 : 411 ezer), a karinthiaiaké 100 ezer (1890 : 102 ezer), a krajnaiaké és isztriaiaké 350 ezer (1890 : 687 ezer). vagyis összesen 750 ezer volt, 1880-ban 1,140,304, 1890-ben 1,176,535. jelenleg 1¹/₄ millió.

Van ezenkívül Bulgáriában mintegy 80 ezer szerb s egy-két ezer Oroszországban, kiknek ősei a XVIII. században vándoroltak ki, de ma már jobbára eloroszosodtak. Továbbá 30 ezer szlovén lakik Olaszország észak-keleti részében. Amerikába az utóbbi évek alatt horvátok vándoroltak ki, számuk 1899 második és 1900 első felében 8,906 volt.

A délszlávok összes száma ezek szerint:

	1801	1901
Szerb	1.800,000	4.640,000
Horvát	1.300,000	2.550,000
Vend	800,000	1.380,000
Bosnyák . . .	240,000	620,000
Összesen:	4.140,000	9.190,000

Nagy Géza.